

Список використаних джерел

1. Амосов О.Ю. Фермерство, як форма підприємництва в аграрній сфері / О.Ю. Амосов // Економіка АПК. – 2008. – №8. – С. 4-6.
2. Горьовий В.П. Кооперація фермерських господарств / В.П. Горьовий // Агроінком. – 2009. – № 9-10. – С. 35-40.
3. Дем'яненко М.Я. Кредитний механізм аграрного сектора економіки в період становлення ринкових відносин / М.Я. Дем'яненко // Економіка України. – 2003. – № 4. – С. 15-24.
4. Котило О.О. Стан розвитку фермерських господарств та проблеми організації їх інвестиційно-консультативного забезпечення / О.О. Котило // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 12 (67). – С. 73-78.
5. Нелеп В.М. Ринкова стратегія сільськогосподарських підприємств / В. Нелеп // Економіка України. – 2009. – № 7. – С.9.
6. Резнік Н.Л. Міжнародна практика інвестування аграрного сектору / Н.Л. Резнік // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 12(91). – С. 65-67.
7. Статистичний щорічник Закарпаття за 2011 р. – Ужгород, 2012.
8. Фермерські господарства як форма аграрного бізнесу. Забезпечення ефективного функціонування селянських (фермерських) господарств. – Х.: ХДТУСГ. 2010. – С.4
9. Ficher P. Forign direct investment and governments / P. Ficher. – New York, 1999.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2012 р.

*

УДК 65.011

Ю.Л. ТЕМЧИШИНА, К.М. ТЕМЧИШИНА, кандидати економічних наук
Національний університет харчових технологій

Аспекти синергетичного підходу в управлінні підприємствами харчової промисловості

Постановка проблеми. Стабільність діяльності підприємств харчової промисловості на нинішньому етапі розвитку національного виробництва стає ключовим об'єктом управління. Це пов'язується першочергово з важливими сучасними змінами у функціонуванні виробничих підприємств у ринковому середовищі. Так, активізуються інтеграційні та глобалізаційні процеси в економіці. В цьому зв'язку дедалі частіше спостерігаються стохастичні збурення зовнішнього економічного середовища й фінансові шоки з негативними фінансовими наслідками, очікування яких має високу ймовірність для кожного виробничого підприємства. Джерелом негативних фінансових наслідків є ризики непередбачуваних витрат, пов'язаних із зростанням ринкових цін на ресурси, майбутнього підвищення плаваючої процентної ставки за наданими для підприємства кредитами і зниження депозитної ставки по засобах зберігання

коштів на рахунках у банках. Ризики пов'язані з купівельною спроможністю грошей (валютні, інфляційні, дефляційні).

Для підприємств харчової промисловості гострота проблеми посилюється ще й через максимальну соціальну орієнтованість їхньої діяльності на засадах комерційного розрахунку. Харчова промисловість, як відомо, в загальному підсумку відповідає за формування високої якості життя громадян держави. Вони чітко структуровані за рівнем добробуту, а саме: бідні прошарки населення, середній клас та населення з досить високим рівнем доходів. Підвищення якості їхнього життя має найважливішу складову — здоров'я. Це вимагає раціонального харчування для всіх споживачів.

Отже, зважаючи навіть на наведену часткову аргументацію правомірно вважати, що сучасне підприємство харчової промисловості — це складна відкрита система, основною характеристикою якої є: параметри внутрішніх елементів системи, зв'язків між

© Ю.Л. Темчишина, К.М. Темчишина, 2013

ними, а також зв'язки між системою і варіативним зовнішнім середовищем. Такі зв'язки називаються параметрами стану.

Дослідженню комплексу питань із функціонування економічних систем, їх стабільності та розвитку присвячені праці таких зарубіжних і вітчизняних науковців, як О. Акофф, А. Маршалл, Г. Хакен, Г. Клейнер, С. Капіца [3], О. Барановський, А. Чухно, М. Федотова, В. Василенко, А. Гальчинський, Н. Любченко, Ю. Лисенко [4], Л. Мельник [5] й ін.

Незважаючи на значну кількість наукових праць із цієї проблематики залишаються актуальними і потребують подальшого дослідження питання стабільності діяльності виробничого підприємства як стійкої системи в аспекті тісного взаємозв'язку з інтеграційними та глобалізаційними процесами в економіці.

Для підприємств харчової промисловості є багато проблемних питань щодо стабільності діяльності й ефективного стратегічного розвитку в умовах глобалізаційних процесів. Крім того, до проблем галузі додаються проблеми зовнішніх шоків, пов'язані з високими стандартами вимог до харчової продукції для забезпечення внутрішнього продовольчого ринку та зовнішньої конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глобалізаційні процеси економічного й технологічного розвитку загострюють міжнародну конкуренцію не лише окремих виробників, а також країн. Тому особливо вагомими стають практичні проблеми економічного зростання, економічного розвитку, економічної стабільності та механізмів стабілізації діяльності підприємств у реалізації їх стратегічних намірів з урахуванням допустимого рівня ризиків і в межах можливостей підприємства. Ці проблеми є відносно новим напрямом наукових досліджень, огляд яких показує, що спостерігається відсутність чіткої обґрунтованості в категоріально-понятійному апараті та розкритті економічних понять: «сталій розвиток», «стабільність і стійкість діяльності», «трансформація стабільності і стійкості».

Враховуючи гостроту проблеми розвитку національного виробництва в соціально-

орієнтованому варіанті та глобальному вимірі достатньо обґрунтованим є таке твердження науковців [1,2,5]: назріла особлива потреба в дослідженнях щодо стабільності діяльності підприємств і економічного розвитку в галузево-секторіальному розрізі. У цьому зв'язку, на наш погляд, серед галузей національної економіки пріоритети належать національному харчовому виробництву.

Нині особливо вагомими повинні стати наукові основи формування стабільності діяльності підприємств харчового виробництва, продукція яких не тільки наповнить у перспективі «споживчий кошик» раціонального й лікувального харчування громадян України, але також витримуватиме міжнародну конкуренцію.

Дослідження доводить, що стабільність ґрунтується на сукупності нестійкої рівноваги між системоутворювальними та системозмінними процесами, якщо вважати, що система – це сукупність елементів (підсистем), об'єднаних між собою в єдине ціле процесами взаємодії (матеріально-інформаційного обміну) для реалізації загальної функції [3, 4, 7].

Важливими властивостями систем, які ефективно розвиваються, є відкритість, стаціонарність, стабільність і стійкість. Так, відкритість відіграє ключову роль у діяльності підприємства. Саме зовнішнє середовище виконує функції, без яких підприємство не може існувати. Сучасний стан відкритості охоплює входження підприємства в глобальне зовнішнє середовище.

Стаціонарний стан системи — це її динамічна рівновага й саме вона створює в системі потенціал самоорганізації.

Стабільність — це здатність системи зберігати свою структуру, функціональні особливості та функціональну активність, база формування необхідної стійкості системи для ефективної діяльності й розвитку — стійкого прогресивного або стійкого не спадаючого розвитку.

Модифікація такого підходу для соціально орієнтованих галузей харчового виробництва дає змогу виділити, з традиційного погляду української науки та практики, такі види стабільності, як внутрішня й зовнішня [2,5]. Вони є результатом стабільного функціонування підприємства в конкурентному і

динамічному ринковому середовищі з помірними економічними збуреннями.

Внутрішня стабільність діяльності підприємства — це комплексний системний об'єкт із певними функціональними складовими, серед яких ключовими є виробнича, фінансово-економічна, інноваційно-інвестиційна складові, кадровий, трудовий та інформаційний потенціали. Функціонування кожної складової вимагає системного й цілісного управлінського забезпечення, адекватного стану відповідного етапу економічного розвитку підприємства.

Зовнішня стабільність діяльності підприємства у варіативному ринковому середовищі формується під впливом ключових параметрів: факторів виробництва, попиту споживачів продукції, цінової політики поставальників матеріальних ресурсів, кон'юнктури фінансового ринку (валютного, кредитного, фондового), стану суміжних галузей тощо.

Однак сучасне глобальне ринкове середовище, яке характеризується інтенсивними фінансовими потоками та пульсуючими масштабними економічними ризиками, ускладнює для кожного виробничого підприємства формування його зовнішньої й узагальненої стабільності діяльності.

Мета статті — науково-методична розробка підходу до управління формуванням стабільності діяльності підприємства в мінливому зовнішньому економічному середовищі, в якому активізуються глобалізаційні процеси та процеси, пов'язані з максимальною соціальною орієнтованістю діяльності підприємств харчової галузі.

Виклад основних результатів дослідження. Визначено, що шанс на успіх мають тільки інформаційно-мобільні промислові підприємства, які використовують в управлінському процесі системний підхід та інформаційно-комп'ютерні технології.

Управління формуванням стабільності діяльності підприємства на основі зовнішніх і внутрішніх імпульсів економічного розвитку доцільно здійснювати, на наш погляд, на основі такого логічного аргументу: сучасне виробниче підприємство зі своїм внутрішнім потенціалом та економічними координатами — фінансово-економічними показ-

никами функціонує в економічному просторі, для якого характерна множинність параметрів, позитивних і негативних економічних імпульсів. Тому внутрішня й зовнішня стабільність підприємства повинні формуватись у взаємозв'язку та продукувати узагальнену синергетичну стабільність діяльності.

Отже, на нашу думку, в управлінському процесі щодо формування стабільності діяльності підприємств необхідно диференційовано розглядати внутрішню, зовнішню й синергетичну стабільність як результат використання сучасних інформаційних технологій та синергетичного підходу в науково-практичних дослідженнях.

Синергетичну стабільність діяльності підприємства як об'єкта управління можна розглядати на основі сучасних поглядів щодо ролі синергетики в розвитку об'єктів і суб'єктів господарської діяльності. Вона обґрунтувала особливий феномен цілого, коли цілосукупності виявляються такими, що мають властивості, які не можна вивести із сукупності їхніх складників і таким чином ціле виявляється більшим від його частини.

У синергетики як науки визначився власний предмет дослідження — системи відкритого типу, принципом існування яких є самоорганізація, здійснювана на основі постійної й активної взаємодії їх із зовнішнім середовищем. Функціональними характеристиками таких систем є відкритість, динамічність, взаємодія, саморегуляція і самоорганізація.

Поглиблений зміст синергетизму розкрито в роботах Г. Хакена. За визначенням ученого, синергетизм — це не тільки спільна дія багатьох факторів, що приводить до якісно нового результату, але й «кооперативна» взаємодія між елементами системи, при якій вони проявляють ознаки колективної поведінки. В результаті цього сукупність окремих елементів перетворюється в єдину цілісну систему.

Розвиток синергетичних систем супроводжується проходженням їх через особливі стани нестійкості, що називаються біфуркаційними станами. У ці моменти невеликі, іноді випадкові, впливи можуть привести до появи нових структур, нових рівнів органі-

зації системи, які впливатимуть на вже сформовані рівні й трансформувати їх [3,5,7]. Відповідно до цього положення синергетики правомірно зробити допущення, що економічний розвиток суб'єкта господарської діяльності — це процес адаптаційних і біфуркаційних етапів.

Змістом біфуркації є вибір значимої для стабільного розвитку суб'єкта інформації, на основі якої відбуватиметься подальший його саморозвиток у деякий період. Синергетичний підхід зумовлює й новий імпульс у розвитку будь-якої складної системи, ознаки якої характерні також для функціонуючого підприємства в конкурентному ринковому середовищі.

Найважливішою особливістю синергетичних систем є перевага системних зв'язків їх компонентів над зовнішніми збуреннями. Основні поняття синергетики — система, процес, конкуренція, біфуркація, ймовірність, самоорганізація та інші стають інваріантами інтеграції й становлять природну основу для розуміння взаємозв'язку соціоприродних систем і механізмів їхнього розвитку. Вони є стрижневими, виступають як інтегратори й дають змогу, на наш погляд, глибше осмислити такі поняття, як економічна стабільність, ефективно завершена узагальнена стабільність господарської діяльності, економічний розвиток тощо.

Отже, синергетика може бути методологічною основою для управлінської прогностичної діяльності в глобалізаційному економічному середовищі. У цьому зв'язку зовнішня та внутрішня стабільності, що формуються у взаємозалежності, створюють потужнішу синергетичну стабільність, яка здатна продукувати високу ефективність діяльності підприємства в умовах глобалізаційних процесів. На наш погляд, в алгоритмі управлінських дій щодо формування стабільності діяльності промислових підприємств логічним і важливим є етап її комплексного оцінювання. Безумовно, для цього необхідні диференційовані за видами стабільності індикатори-показники. Управлінський процес першочергово повинен бути задіяний на максимальне використання ресурсів та резервів внутрішнього середовища.

Узагальнюючи досліджене вважаємо, що згідно з механізмом функціонування виробничого підприємства в стохастичному економічному просторі його доцільно розглядати як кібернетичну систему планового й рефлексивного управління стабільністю діяльності, тобто управління як здатність реагування на біфуркаційні зміни зовнішнього середовища.

Згідно із запропонованим підходом для досягнення підприємством стабільного становища як бази для стратегічного розвитку та діяльності необхідно активізувати на науковій основі рефлексивне управління, зважаючи на диференційовані стохастичні збурення й фінансово-економічні шоки системи зовнішнього середовища по таких складових: зовнішньоекономічної, економічної у відповідному до діяльності підприємства галузево-секторіальному вимірі, макро- і мікрофінансовому середовищі та в сфері взаємовідносин підприємства з банками й іншими суб'єктами фінансових послуг.

Логіко-аналітичне узагальнення нашої наукової думки, сформоване на основі системних досліджень науковців, підтверджує, що підприємство харчової промисловості як суб'єкт соціально орієнтованої підприємницької діяльності, як відкрита система в економічному просторі, який імпульсивно продукує біфуркації (збурення), може сформулювати синергетичну стабільність діяльності управлінськими засобами, якщо його внутрішні підрозділи володіють потенціалом важливих якостей, а саме: взаємоузгодженості, взаємозалежності, взаємодоповнюваності та здатності синхронно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі.

Це дасть змогу реалізувати синергетизм у формуванні стабільності діяльності підприємства й відповідну до ситуації її синергетичну ефективність.

Висновки. Результати наукового узагальнення та дослідження дають змогу зробити наступні висновки:

1. Формування стабільності діяльності підприємства — це та базова ланка, яка забезпечує практичну реалізацію управлінського комплексу: економічна стабільність діяльності — фінансово-економічна стійкість — висока економічна ефективність ді-

яльності в ринковому середовищі з фінансово-економічними шоками й збуреннями — ефективний стратегічний розвиток.

2. Синергетична стабільність діяльності підприємства в сучасних умовах є результатом комплексного гармонізованого взаємозв'язку і взаємодії підприємства як системи із системою — економічний простір з інтеграційними та глобалізаційними процесами.

3. Управління формуванням внутрішньої, зовнішньої й гармонізованої синергетичної стабільності діяльності підприємств харчо-

вої промисловості вимагає кількісного та якісного оцінювання з урахуванням максимальної соціальної орієнтованості галузі й комерційного розрахунку як методу господарювання, що є перспективою подальших наукових досліджень у даному напрямі. Вагою складовою такого оцінювання повинно стати широке інформаційне забезпечення, ядром якого є системне облікове забезпечення на основі фінансового, статистичного та управлінського обліку.

Список використаних джерел

1. *Алексеевский В.С.* Синергетика менеджмента устойчивого развития: монография / В.С. Алексеевский. – Калуга: Манускрипт, 2006. – 328 с.
2. *Ареф'єва О.В.* Економічна стійкість підприємств: сутність, складові та заходи її забезпечення/ О.В. Ареф'єва, Д.М. Городянська // Актуальні проблеми економіки – 2008. – № 8. – С. 83-90.
3. *Капица С.П.* Синергетика и прогнозы будущего / С.П. Капица, С.П. Курдюмов, Г.Г. Малинецкий. – М: Эдиториал УРСС, 2011. – 288 с.
4. *Лысенко Ю.Г.* Экономика и кибернетика предприятия: современные инструменты управления: моногр. / Ю.Г. Лысенко. – Донецк: ООО «Юго-Восток ЛТД», 2008. – 356 с.
5. *Мельник Л.Г.* Фундаментальные основы развития: моногр. / Л.Г. Мельник. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2003. – 288 с.
6. Синергетика в публічному управлінні: тлумачний словник; за ред. С.М. Серьогіна. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2007. – 48 с.
7. *Черленяк І.* Функціональність, синергізм та синергетичність організаційних систем / І. Черленяк // Вісник НАДУ. – 2005. – № 3. – С. 64-72.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2012 р.

* * *